

75 jaar omroep in Nederland

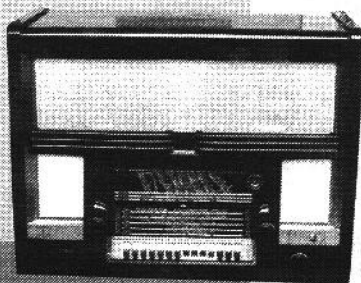

Op 6 november viert de Nederlandse omroep zijn 75ste verjaardag. In deze bijlage van het **Algemeen Dagblad** wordt daar bij stil gestaan. Maar omdat 75 jaar omroep ook 75 jaar radio in Nederland betekent en omdat televisie toch altijd al de meeste aandacht opslokt, is - met een lichte hang naar nostalgie - de nadruk gelegd op die radio. Op de veranderingen bij de radio in de loop der jaren, op een fenomeen als 'nachtradio', op radiodrama dat vroeger gewoon hoorspel heette, op luistercijfers, op Hilversum als radio- of omroepstad, op de versnippering en natuurlijk op de historie en de betekenis van het medium.

Philips radio 990X. Bouwjaar 1940.

Zogenoemde
Dubbelsuper.
Eerste apparaat
met voorkeur-
afstemming. Prijs
destijds: f 385,-

1940

„Op 6 juni 1954 ging Eurovisie officieel van start. Sindsdien werd het netwerk van straalzenders toegepast voor het relay-eren van incidentele gebeurtenissen als voetbalinterlands, opera's en bij voorbeeld ook het Eurovisie Songfestival.

Tot op initiatief van de NTS in maart 1958 een conferentie van journalisten uit 17 westerse lan-

De uitwisseling

den werd belegd om te bezien of het straalverbindingsnet te gebruiken was voor grootscheepse nieuwsuitwisseling. Hieruit vloeyde de European News Exchange voort tussen de Britse BBC, het Belgische NIR/INR, de Italiaanse RAI, de Franse RTF en de Nederlandse NTS

die het mogelijk zou maken dat actuele beelden uit het buitenland nog dezelfde dag zichtbaar werden in de huiskamer.

Het toeval wilde dat op de dag van de eerste experimentele uitzending, 6 oktober 1958, Paus Pius XII ernstig ziek werd en overleed. Zo had men een

primeur: live beelden vanuit het Vaticaan. De dialoog tussen de BBC-man en Carel Enkelaar, die als eerste Europese nieuwscoördinator in Brussel optrad, zou historisch worden:

'We want to take it live!'
'Okay, Kenneth. You want the dead Pope live...'

Het experiment was geslaagd en de nieuwsuitwisseling werkt nog steeds."

'Ik stikte bijna van ontroering om het wonder dat we waarnamen'

Een kartonnen bakje met meikersen en een dun sigaartje vormden het eerste honorarium dat is uitgekeerd aan musici die voor de radio optraden. Het was 1919 en het gelegenhedsorkestje wist nog van niets. Het was uitgenodigd voor 'waarnemingen van technische aard' had in Den Haag gevestigde radiofabrikant ir. Hans Henricus Schotanus à Steringa Idzerda hen verteld. „Jullie moet voor een telefoon spelen maar dan zonder draad. Maar ze zullen het toch ver kunnen horen."

De uitzending was bestemd voor een rechtstreeks contact tussen Den Haag en Eindhoven, maar al spoedig kwamen van oprechte radio-amateurs enthousiaste luister-rapporten binnen uit Groningen en Limburg, ja, zelfs uit Engeland.

„Ik behoorde bij het groepje van 5, dat in de Beukstraat vereenigd was en daar bijna stikte van ontroering om het wonder dat we er waarnamen," schreef Herman de Man (Het Wassende Water) in 1946 aan de weduwe van Idzerda. „Wat waren we toen in 1919 onbezorgd en blij. Ik, jong journalistje, wild gelukkig met mijn primeur, uw man diep bewogen en onhandig van de emotie."

Met zijn 1.92 meter was Idzerda een *grand seigneur*, een man met allure. Dominante persoonlijkheid, hoffelijk en onverzettelijk. Volgens zijn nu 82-jarige dochter Mary, was hij geen zakenman, maar een idealist met een toekomstvisie die bezeten was door de gedachte van de radio-omroep. Hij dacht niet commercieel, alleen technisch. „Maar hij was wel populair. Mensen die zijn uitzendingen hadden gehoord kwamen taarten brengen. Of oesters en dat soort dingen."

Zijn oudste zoon Henricus Hanso (80): „De verdienste van mijn vader is in de eerste plaats gelegen in 't feit dat hij ver vóór anderen heeft gezien welk machtig medium de radio-omroep is."

Toch kwam de erkenning pas in 1969, toen Idzerda al 25 jaar dood was. Tot dan toe gold Avro-pionier Willem Vogt als grondlegger van de Nederlandse omroep. Dat deed Idzerda pijn, maar zijn trots - Fries van oorsprong - weerhield hem van protest. Waarom Vogt zijn eigen mythe in stand hield is nooit goed duidelijk geworden. Hij kende Idzerda wel degelijk, want in 1924 had de nog volslagen onbekende W. Vogt uit Blaricum de eerste hoorspelwedstrijd bij de echte pionier gewonnen.

De eerzuchtige Vogt zweeg al die jaren kennelijk omdat het hem beter uitkwam. Toen een historicus en voormalig hoofdbestuurslid van

Radiopionier Idzerda kreeg pas 25 jaar na zijn dood erkenning

ir. Hans Henricus Schotanus à Steringa Idzerda, door zijn kinderen als een *grand seigneur* omschreven

de Vara een warm pleidooi hield voor erkenning van Idzerda's pionierswerk, was Vogt woedend. Hij zag er 'een lafhartige aanval' van de socialistische Vara in op zijn enige algemene Avro. En Idzerda was in zijn ogen slechts een winkeliertje met een radiozendertje. Pas veel later, toen de storm geluwd was, erkende Vogt in een van zijn boeken het pionierschap van de Haagse Fries.

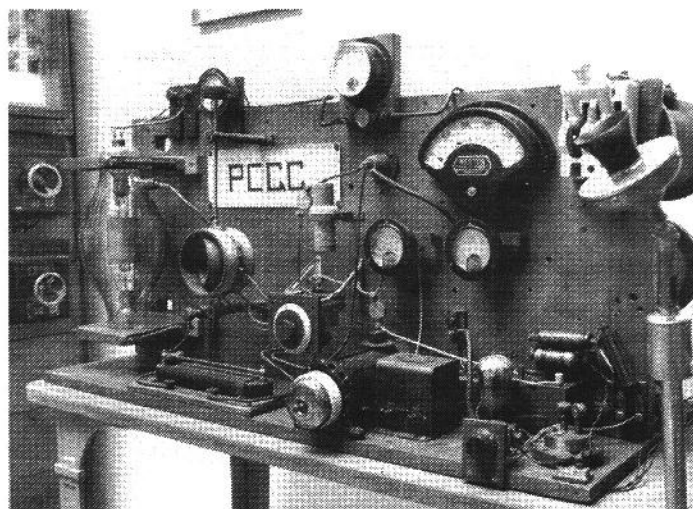
Net als de boekdrukkunst heeft de radio vele vaders. Dat moet de voornaamste reden zijn waarom Idzerda nooit internationaal is erkend als de grondlegger van de moderne omroep. J. C. Maxwell en Heinrich Hertz bedachten eind vorige eeuw hoe elektromagnetische trillingen konden worden opge-

wekt. Guglielmo Marconi ontdekte hoe die trillingen draadloos konden worden overgebracht, waardoor de telegraaf via draden overbodig werd. De Canadees Reginald Fessenden bouwde de vindingen verder uit en liet al op kerstavond 1906 een operazanger het Largo van Händel voor een geïmproviseerde radiomicrofoon zingen.

De Belgen Brillard en Goldschmidt experimenteerden toen ook al. In 1914 vonden er op het terrein van het koninklijk paleis in Laken al regelmatig muziek-uitzendingen plaats. De eerste wereldoorlog maakt daar een eind aan. Marconi zelf zond halverwege 1919 vanuit Chelmsford (Essex) tweemaal daags een programma uit van een half uur met muziek en een toespraak.

Waarom dan toch Idzerda als grondlegger, niet van de radio maar van de omroep? Dat ligt aan de definitie van het bedrijven van omroep: Een voor het publiek bestemde uitzending die tevoren wordt gepubliceerd en waarvan inhoud en tijdstip bekend zijn. Een advertentie uit 1919 in de Nieuwe Rotterdamse Courant is het onomstotelijke bewijs dat Idzerda aan die voorwaarden voldeed. Daarin wordt een Soirée-Musicale aangekondigd. „Iedereen die in het bezit is van een eenvoudig Radio-ontvangsttoestel kan deze muziek rustig thuis horen." De *parademarsch* Turf in je ransel was het eerste muziekstuk dat op 6 november 1919 door de eerste omroep wordt uitgezonden. En daarmee was Idzerda de Amerikaanse omroep-pioniers ver voor.

Idzerda, als natuurkundig ingenieur afgestudeerd in het Duitse Bingen, experimenteerde al tijdens zijn studietijd. Radio-ontvangst

De PCGG-zender van Idzerda is te bewonderen in het Omroep-museum in Hilversum

In een woning aan de Haagse Beukstraat zorgde ir. Hans Henricus Schotanus à Steringa Idzerda, door zijn kinderen als een *grand seigneur* omschreven, met een draadloze ontvanger voor de eerste radio-uitzendingen.

voor particulieren was toen nog verboden, maar als buitenlander had hij weinig te duchten en een onderzoek kon worden afgekocht met 'eenige goede Hollandsche sigaren'.

In 1914 begon Idzerda in Den Haag zijn radio-telegrafisch bedrijf annex instrumentenmakerij Wireless, in 1918 omgezet in de Nederlandsche Radio-Industrie, nog later - na een faillissement - in de NV Idzerda Radio. De jonge ingenieur maakte naam met een eerste uitzending op de Utrechtse jaarbeurs, waar hij samenwerkte met fabrikant Philips die hij met veel moeite ("Wat hebben wij aan die paar honderd lampjes waar wij 2500 gloeilampen per dag maken," zei Anton Philips) had weten over te halen de door hem ontworpen radiolamp Ideeet te maken. De stand van Idzerda stond op het Lucas Bolwerk, die van Philips op het Vreeburg. De zender overbrugde de 1200 meter moeiteloos en was zelfs op 12 kilometer afstand, in IJsselstein, nog duidelijk te ontvangen. Het publiek was verbaasd en dacht dat er een ondergrondse draadverbinding lag.

Idzerda ging door, vooral omdat hij de commerciële mogelijkheden van de radio wilde uitbuiten. Zijn

radiotoestellen zouden beter worden verkocht als er programma's waren om naar te luisteren. Zijn opzet slaagde. Op het hoogtepunt van zijn werkzaamheden - Idzerda zond vier keer per week uit - had hij 30 tot 40 personeelsleden in dienst. En op zijn draadloze ontvangstschakeling met dempingsreductie had Idzerda octrooien in Amerika, Frankrijk, Denemarken, Italië, België, Engeland, Hongarije, Tsjecho-Slowakije, Zweden, Zwitserland, Oostenrijk en Spanje.

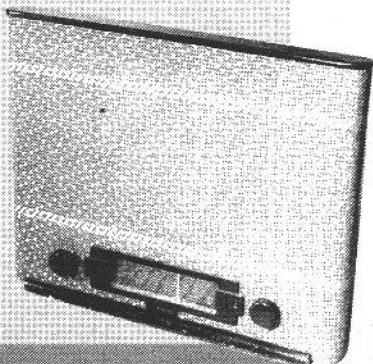
Zijn radiostation PCGG zond veel muziek uit. Zelf vertelde omroeper Idzerda moppen, die de volgende dag op kantoor werden doorverteld. Publieke figuren kritiseerde hij en hij maakte reclame voor sigaren, taarten en andere producten van plaatselijke winkeliers.

Het vier kinderen tellende gezin werd ook ingeschakeld bij de uitzendingen. Dochter Mary Idzerda herinnert zich hoe zij met een van haar broertjes in vaders studio ('Brandt dit licht, dan koppen dicht') liedjes moest zingen. „Hij wilde weten of die kinderstemmetjes goed zouden overkomen. Ik was zes jaar en werd halverwege zo bang van die enorme microfoon, die wel een halve meter in door-

Philips radio
BX 360A.
Bouwjaar
1945.
Bijnaam: De
Plank. Prijs
destijds:
f 185,-

1945

„Kees van Kooten en Wim de Bie nemen in de Nederlandse omroepgeschiedenis een tamelijk unieke positie in. In de loop van hun meer dan dertig jaar lange omroepactiviteit ontwikkelden zij vanuit de aloude theater-sketch met 'typetjes' een televisievorm die zich niet met andere laat vergelijken.
Hun programma's zijn in het satirische genre gaan behoren tot het beste en meest gewaardeerde

Unieke positie

wat de Nederlandse televisie te bieden heeft.
Omdat de publieke waardering alle sociale en intellectuele barrières doorbreekt, is hun invloed op de samenleving onpeilbaar groot. Een indicatie geeft het feit dat ze van alle omroepmedewerkers de meeste nieuwe woorden aan de Nederlandse taal

schat hebben toegevoegd. Zij introduceerden 'doemdenken' en 'simplisme', maar ook 'lekker soppen' en 'regelneef'. Onsterfelijk werden de typeringen van Cor van der Laak ('en wel hierom...'), de Vieze Man en Jacobse en Van Es.
Ze begonnen oorspronkelijk bij de Vara-radio als

de twee plat-Haags sprekende Klisjemannetjes in het programma Uितात. In 1967 begonnen zij, eveneens bij de Vara, het televisieprogramma Yin Yang waaraan ook Sonja Barend meewerkte, maar na twee uitzendingen verdween dit programma al. Meer succes hadden zij daarna met het programma Hadimassa, eveneens van de Vara, en al hun andere - sinds 1972 bij de VPRO ondergebrachte - scheppingen."

Steringa Idzerda, hier rechts achter de piano, voor de eerste omroepuitzendingen. Het orkest voor de enorme, met mekersen.

snee was, dat ik huilend ben weggelopen. Mijn broertje heeft het liedje wel uitgezongen."

Idzerda zorgde ook voor het eerste kinderuurtje op de radio. Hij vertelde zelf bedachte verhaaltjes van Mopje en Stropje, die hij eerst op zijn kinderen had uitgetroost.

Groot was de voldoening toen de Britse krant Daily Mail, die vond dat de ontwikkelingen in Engeland te langzaam gingen, Idzerda ging betalen voor uitzendingen van concerten uit het Scheveningse Kurhaus. Maar de verbittering sloeg toe toen dat initiatief in Nederland niet bekend werd. „Doch zelfs van deze belangrijke gebeurtenis werd in de Hollandsche dagbladen geen woord gerept, mogelijk uit jaloezie, mogelijk uit conservatisme, of beide," schreef Idzerda, terwijl in Londen op pleinen luidsprekers werden opgesteld om zijn uitzendingen wereldkundig te maken.

De Daily Mail stopte na twee jaar. En Idzerda raakte in geldnood. Zijn bedelbrieven - "Toont uw goeden wil, anders wordt de aether stil" - leverden te weinig op. In 1924 was het afgelopen. Twee jaar later begon Idzerda opnieuw, maar de machtige Nederlandse Seintoestel-

len Fabriek (NSF) was toen al begonnen en daarmee viel niet te concurreren. In 1935 werden zijn technische bezittingen - 'machinerieën, gereedschappen en luxe radiotoestellen' - bij opbod verkocht. Hij had de snelle ontwikkelingen niet kunnen bijhouden.

„Hij was zijn tijd vooruit, maar economisch gezien was het geen succes," mijmert zoon Henricus Hanso. „De vergunning, het plaatsen en onderhouden van de antennes, de kabels van het Kurhaus naar ons huis. Dat kostte hem allemaal teveel. Er stonden immers geen inkomsten tegenover. Geld verdienen deed hij niet. Ik voelde wel dat hij moeder en de kinderen tekort deed."

Een kinderloze oom, die Idzerda als zijn zoon beschouwde, had al keer op keer bijgesprongen. Honderdduizend gulden, in het begin van deze eeuw een gigantisch vermogen, heeft het die oom gekost.

Dochter Mary herinnert zich een 'lieve maar strenge vader', die later teruggetrokken en gedisillusioneerd leefde. Hij stortte zich op zijn andere hobby, de genealogie, en hij kon in het onderhoud van zijn gezin voorzien door de exploi-

tatie van vier pensions in Scheveningen die hij van zijn vermogende oom had geërfd.

Maar Mary had inmiddels zo haar bekomst van de radio dat zij die uit haar eigen leven bande. „Als kind heb ik toch wel onder die hobby van vader geleden. Ik kon vaak niet slapen van het lawaai. Toen ik trouwde wilde ik rust. Bij mij kwam de radio er niet in. Dat gebeurde pas toen mijn zoon groter werd."

ir. Hans Henricus Schotanus à Steringa Idzerda mocht dan met de radio zijn vastgelopen, zijn nieuwsgierigheid voor het nieuwe, het onbekende was gebleven. Die nieuwsgierigheid werd hem uiteindelijk noodlottig. In het laatste oorlogsjaar - hij was al eens opgepakt wegens illegaal luisteren naar de Engelse zenders - ging Idzerda in de Wassenaarse duinen op zoek naar de resten van een bij de lancering ontplofte V2-raket. Een Duitse patrouille stuurde hem eerst nog weg. Maar toen Idzerda later opnieuw werd gesnapt werd hij ter plaatse als spion gefusilleerd. Het duurde nog bijna een jaar voordat de familie, die niet wist wat er gebeurd was, zijn lichaam kon bergen.

6 November | RADIO | 1919 Soirée-Musicale.

(Donderdagavond 8-11 uur n.m.)

PROGRAMMA:

1. 'urf in je ransel	Parademarsch.
2. Valse Bauffy	Czlgane.
3. Rigoletto	Quatuor.
4. Een meisje dat men nooit vergeet	Speenhoff.
5. Los Banderilles	Marche Espagnole
6. The trolly City	Cornet Solo.
7. Le Barbier de Séville	Air de Rosine.
8. Ave Maria	per Violino.
9. Carmen	Marsch.
10. De Erfenis	Solser en Hesse.

en andere nummers.

Programma wordt gegeven met behulp van een pathfoon door middel van een Philips-Iduret-Generatorlamp,

gemonteerd in een

Radio-Telefonie Zendstation der „Ned. Radio-Industrie"

op een golfengte van 670 Meter.

Iedereen die in het bezit is van een eenvoudig Radio-ontvangerstelsel kan deze muziek rustig thuis heeren. 85664/114

Bij gebruik van onze versterkers kan deze muziek door het gehele vertrek hoorbaar gemaakt worden.

Voor nadere inlichtingen en levering van ontvangerstelsels, versterkers, telefonie zendstations enz. wende men zich tot de

„Ned. Radio-Industrie"
Beukstraat 8-10,
's-Gravenhage.

Een advertentie in de Nieuwe Rotterdamse Courant is het onomstotelijk bewijs van Idzerda's pionierschap.

Aan deze bijlage werd meegewerkt door Henk Langerak (pagina 5,6,7), Hanneke Kulik (pagina 3 en 4), Piet Koster (pagina 3 en 9), Sjak Jansen (pagina 8) en Hans van Reijssen (pagina 10 en 11).

Foto's: Robert Vos (oude radio's), Robbert Slagman, Archieff NOB, Archieff Dagbladunie, Omroepmuseum, dr. H. Wijffes.

Illustraties: Hans van Helden.
Graphic: Fred Pruijn.

De teksten die in vogelvlucht door de geschiedenis van de Nederlandse omroep gaan zijn, onder dankzegging, ontleend aan het boek: Omroep in Nederland, een uitgave van Uitgeverij Waanders in Zwolle. Bijdragen zijn van dr. M. van Elteren, dr. B. Manschot en drs. S. de Leeuw.

De oude radio's zijn - met herkenbaarheid voor de gastvrijheid - gefotografeerd in het museum van Radio Correct aan de Ceintuurbaan in Rotterdam. Het museum is morgen tussen 10.00 en 17.00 uur voor het publiek toegankelijk.

Vormgeving: Bram Sigterman, bijdrage Jan de Laat.

Eindredactie: Hans van Reijssen.

